

CENTRUM PRO STUDIUM VYSOKÉHO ŠKOLSTVÍ, v. v. i.

Jankovcova 933/63, 170 00 Praha 7 – Holešovice

FINANČNÍ PODMÍNKY STUDIA: STIPENDIA A PŘÍJMY
Tematická studie z šetření Doktorandi 2021

Lucie Hündlová, Michaela Šmídová

Praha, 2022

Zpráva byla zpracována v rámci dotace poskytnuté MŠMT na další činnost CSVŠ, v.v.i.
pro rok 2022

Obsah

Úvod.....	2
Nivelizovaná stipendia, diferencované příjmy.....	3
Stav výzkumu	10
Otázky ve studii.....	11
Celkové příjmy a hypotetická překážky v úspěšném dokončení studia.....	12
Celkové příjmy a aktuální motivace	14
Příjmy související s disertačním výzkumem, využívání času a rozdíly mezi obory.....	16
Příjmy související s disertačním výzkumem a aktivity během studia	17
Závěry a doporučení	19
Použitá literatura	21
Příloha	22

Úvod

Doktorské studium je jedno z hlavních témat současné vysokoškolské politiky, jedná se o jeden z prioritních cílů MŠMT „Zvýšit efektivitu a kvalitu doktorského studia“. Doktorské studium je vnímáno jako důležitý předpoklad rozvoje nejen vysokého školství, ale celého výzkumného sektoru (MŠMT 2021). V posledních letech byla problematika doktorského studia hojně diskutována, především v souvislosti s připravovanou reformou, od které se očekávají významné změny, které se promítnou mimo jiné i do v oblasti nastavení stipendijní (či obecně finanční) podpory doktorandů.

Jedním z hlavních ukazatelů současného stavu českého doktorského studia je vysoká míra neúspěšnosti.¹ Zlepšení finančních podmínek doktorského studia by mělo výrazně přispět k tomu, že bude dán prostor kvalitě na úkor kvantity. Motivovaný a finančně zajištěný student, který se může plně věnovat disertačnímu výzkumu, má mnohem větší pravděpodobnost, že úspěšně dokončí studium. Zvýšení stipendia doktorandů² je tedy vnímáno jako jedno z hlavních kritérií (spolu s důrazem na kvalitu vedení studia i podmínek pro vstup do studia apod.), které by ke kýžené změně vedlo. Dosavadní výzkumy ale tento vztah úplně jednoznačně nepotvrzují. Úspěšnost v doktorském studiu je obecně považována za komplex, v němž hraje roli mnohem více dimenzí.³ I proto se především zahraniční práce zaměřují na měkké (individuální, psychologické) faktory úspěšnosti případně spokojenosti ve studiu (viz Stav výzkumu).

Ve studii, která je postavena na datech z národního šetření Doktorandi 2021⁴, budeme sledovat dvě hlavní linky/otázky: 1) jak a zda výše stipendia či příjmů interaguje se subjektivním hodnocením/postoji doktorandů ale také s objektivními událostmi/aktivitami, které se během studia dějí; 2) a případně jaké skupiny doktorandů jsou nízkými stipendii ohroženy nejvíce, tj. kam případně zaměřit pozornost při rozhodování o nastavení stipendijní podpory.

Nejprve ale shrneme poznatky ze souhrnné zprávy, které se týkají stipendií a finančních podmínek studia. Stručně popíšeme stav výzkumu a na obou těchto základech dále konkretizujeme otázky, které budeme řešit. Následovat bude analýza, závěry a možná doporučení.

¹ Nejde ale o skutečnost, kterou by ČR nějak vybočovala z celoevropského trendu.

² Ve studii budeme používat generické maskulinum.

³ To je dobře vidět i případně další tematické zprávy, která byla zpracována s využitím dat Doktorandi 2021 a týkala se reflexe vztahu doktorand a školitel (Hündlová, Šmídová 2022a).

⁴ Bližší informace o šetření jsou k dispozici v Souhrnné zprávě (Hündlová, Šmídová 2022b).

Nivelizovaná stipendia, diferencované příjmy⁵

Doktorská stipendia jsou výrazně nivelizovaná, jak z hlediska oborových skupin tak také genderově, ovšem další příjmy a také náklady doktorandů nikoliv.

Medián základního doktorského stipendia je 11 250 Kč a medián součtu všech pobíraných stipendií⁶ je 12 500 Kč (viz tabulka 1). Přestože samotné doktorské studium je značně diferencované z hlediska oborů či oborových skupin, v tomto ukazateli se liší velmi málo. Konkrétně: medián základního stipendia se pohybuje v rozmezí 11 000 až 12 000 a medián všech pobíraných stipendií mezi 11 500 a 13 000 Kč (viz tabulka 1). „Nástupní“ základní stipendium pro studující v prvních ročnících má mediánovou hodnotu 11 000 Kč, součet všech pobíraných stipendií je ve stejnou dobu 12 000 Kč.

Tabulka 1: Základní informace o pobíraných stipendiích

	"základní" stipendium	stipendium související s dis. výzkumem	stipendium bez souvislosti s dis. výzkumem	jiné stipendium	součet všech pobíraných stipendií ⁷
podíl respondentů, kteří pobírají daný typ stipendia (v %)	84,4 %	40,9 %	29,6 %	28,7 %	-
průměrná výše	11 396	5 757	2 890	979	13 109
percentil 25	10 500	2 000	1 000	500	10 500
medián	11 250	4 962	2 000	600	12 500
percentil 75	12 000	8 000	3 500	800	16 000

N= 2 532, pouze ti, kteří mají součet vyšší než 0

Zdroj: Doktorandi 2021, upraveno ze Souhrnné zprávy

V tabulce, která byla částečně převzata ze Souhrnné zprávy, je prezentováno porovnání základních poměrů mezi stipendii, příjmy a náklady. Kromě toho byla tabulka 2 navíc doplněna o informaci, jak velký podíl celkových příjmů stipendia aktuálně tvoří. Tato informace může sloužit jako ilustrativní údaj, který dobře vyjadřuje aktuální (přibližnou) míru závislosti na stipendiu.

Je patrné, že celkové příjmy podle oborových skupin jsou značně diferencované. Jednoznačně nejvyšších hodnot dosahují u doktorandů ve skupině oborů *Obchod, administrativa a právo* (téměř 40 000 Kč), kteří jsou současně nejméně „závislí“ na stipendiích. Naopak relativně nižší celkové příjmy mají doktorandi ve skupinách oborů *Umění a humanitní vědy, Přírodní vědy, matematika a statistika a Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství* (nedosahují zdaleka 30 000 Kč) a zároveň

⁵ Tato část je založena na výsledcích prezentovaných v Souhrnné zprávě (kapitola 7) a je současně rozšířena o návazné analýzy.

⁶ „Základní“ doktorské stipendium + stipendium související s disertačním výzkumem + stipendium bez souvislosti s disertačním výzkumem + ostatní stipendia (sociální, ubytovací).

⁷ Jde o příslušné hodnoty, které vycházejí ze součtu všech skutečně pobíraných stipendií.

pro ně platí, že stipendia tvoří nejvyšší podíl na jejich celkových příjmech (téměř 50 %). Dále platí, že celková výše stipendia (tj. součet 4 typů stipendií) nesouvisí s tím, zda doktorand má nebo nemá zdravotní (fyzický nebo psychický) problém⁸ ani s pohlavím. Souvisí ale s rodičovstvím (test ANOVA, $p=0,000$): studující s dětmi mají statisticky významně nižší celkovou výši stipendia, ale naopak mají vyšší celkové příjmy i náklady.

Tabulka 2: Srovnání finančních ukazatelů (stipendia, příjmy a náklady) a závislost na stipendiu

	celkové stipendium	celkové příjmy	celkové náklady	rozdíl příjmy a náklady	závislost na stipendiu (v %)
Obchod, administrativa a právo	11 588	39 686	27 500	12 186	29,2
Zdravotní a sociální péče, péče o příznivé životní podmínky	12 000	34 640	23 500	11 140	34,6
Vzdělávání a výchova	12 000	34 117	25 500	8 617	35,2
ICT	13 000	35 500	21 987	13 513	36,6
Technika, výroba a stavebnictví	12 000	32 000	23 000	9 000	37,5
Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy	12 456	32 000	23 512	8 488	38,9
Služby	12 000	30 494	23 329	7 165	39,4
Umění a humanitní vědy	12 500	28 000	21 415	6 585	44,6
Přírodní vědy, matematika a statistika	13 097	29 000	20 500	8 500	45,2
Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství	12 285	24 676	21 182	3 494	49,8
ženy	12 500	30 000	21 500	8 500	41,7
muži	12 500	32 100	23 000	9 100	38,9
s dětmi	11 500	40 000	31 769	8 231	28,8
bez dětí	12 500	30 000	21 000	9 000	41,7
se zdravotním problémem	12 500	30 207	23 100	7 107	41,4
bez zdravotního problému	12 500	34 000	24 000	10 000	36,8

N=2532 (pouze ti, kteří pobírají alespoň jeden druh stipendia)

V tabulce 3 se soustředíme na životní situaci doktorandů podle toho, zda mají či nemají děti ve struktuře podle oborů. Z ní vyplývá, že doktorandi s dětmi mají sice výrazně vyšší deklarované náklady než „bezdětní“, ale zároveň mají vyšší příjmy a podíl stipendia na jejich celkových příjmech tak tvoří necelých 29 %. Zde je důležité zopakovat, že v analýze pracujeme pouze s doktorandy, kteří mají nenulové stipendium. Naopak doktorandi, kteří nemají děti, mají příjmy celkově nižší a zároveň jsou na stipendiích výrazněji „závislejší“ (42 % z jejich příjmů tvoří stipendia).

⁸ Doktorandi se zdravotním problémem byli definováni jako ti, kteří mají alespoň jeden z nabízených psychických či fyzických problémů (viz otázka v části Příloha)

Tabulka 3: Porovnání průměrných (medián) stipendií a celkových příjmů podle životní situace a skupin oborů

	s dětmi		bez dětí		závislost na stipendiu (v %)	
	stipendium	příjem	stipendium	příjem	s dětmi	bez dětí
Obchod, administrativa a právo	10 086	49 475	12 000	37 590	20,4	31,9
Zdravotní a soc. péče, péče o příz. životní podmínky	11 475	49 500	12 254	35 000	23,2	35,0
Technika, výroba a stavebnictví	10 624	41 586	12 250	31 000	25,5	39,5
ICT	11 500	40 534	14 581	35 000	28,4	41,7
Služby	12 000	41 875	12 229	30 666	28,7	39,9
Vzdělávání a výchova	11 400	38 778	12 500	30 929	29,4	40,4
Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy	12 000	36 000	12 456	30 463	33,3	40,9
Umění a humanitní vědy	11 250	31 572	12 952	26 250	35,6	49,3
Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství	11 596	28 500	13 000	24 000	40,7	54,2
Přírodní vědy, matematika a statistika	13 453	31 846	13 000	28 000	42,2	46,4

N=2532

Analýza na ještě detailnější úrovni ukázala, že z hlediska příjmové situace jsou v nejméně „výhodné“ pozici ženy s dětmi, naopak muži s dětmi deklarují významně vyšší celkové příjmy (viz tabulka 4). Obě skupiny mají přitom velmi podobnou výši stipendií. Ovšem doktorandky, které děti/dítě nemají, mají v porovnání s doktorandkami s dětmi ještě nižší příjmy, a jsou tudíž více závislé na výši stipendia. Obdobně to platí i u mužů s dětmi, jejichž příjmová úroveň je oproti ženám významně vyšší.

Tabulka 4: Doktorandi s dětmi a bez dětí, podle pohlaví porovnání průměrů stipendií a příjmů

			N	Průměr	Medián	P value*
děti	stipendia	žena	237	10 850	11 250	0,643
		muž	230	11 143	11 733	
	příjmy	žena	382	35 718	33 768	0,000
		muž	437	56 198	48 000	
	náklady	žena	379	31 746	30 000	0,000
bez dětí	stipendia	žena	829	13 848	12 700	0,194
		muž	1108	13 462	12 500	
	příjmy	žena	985	31 435	29 474	0,000
		muž	1351	35 217	31 473	
	náklady	žena	993	21 718	20 609	0,000
		muž	1352	24 001	22 000	

*Porovnání výše průměrů podle pohlaví a rodičovství, test ANOVA

Nejčastěji jsou vytížení jinou (mimoakademickou) prací a zároveň k tomu mají nejvyšší příjmy získané mimo akademický sektor doktorandi ze skupiny oborů ICT (více než 31 000 Kč) a Obchod, administrativa a právo (30 000 Kč). Zvláště v druhém případě platí, že toto zaměstnání má vysoký

podíl respondentů (59 %), v ICT jde o 43 %. Tento druh příjmů je naopak nejnižší mezi studujícími skupin oborů *Služby a Přírodní vědy, matematika a statistika* (10 000 Kč a současně se týká pouze 22 % takto zaměstnaných respondentů) a *Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství* (7 000 Kč).

Z hlediska struktury je patrné, že **největší mediánové náklady mají respondenti (nepřekvapivě) na bydlení** (v rozmezí 8 000 až 10 000 Kč), druhým nejvyšším nákladem jsou pak *další věci denní spotřeby (jídlo, internet, telefon)*, jejichž mediánová výše dosahuje 5 000 Kč. Podobně vysoké jsou rovněž *náklady na podporu a péči o rodinu* (medián 4 000 Kč). Zatímco *další denní spotřeba* je mezi skupinami respondentů, které sledujeme, velmi vyrovnaná a pohybuje se v rozmezí 5 000 až 6 000 Kč, v případě péče o rodinu jde o rozmezí od 2 000 Kč (bezdětní) po 8 000 Kč (s dětmi).

Na začátku této kapitoly jsme konstatovali, že celková stipendia se jen málo liší celkovou výší, avšak liší se strukturou. Jde přitom zejména o diference týkající se **stipendia souvisejícího s disertačním výzkumem**, tzn. rozdíl je v tom, jak často (ve smyslu jakého podílu doktorandů se týkají) a v jaké výši jsou v rámci dané skupiny respondentů pobírána. Zejména v tomto ohledu existují významné rozdíly podle skupin oborů. Stipendia související s disertačním výzkumem, které představují v podstatě přímé doplnění základního stipendia, jsou v průměru nejnižší ve skupině oborů *Služby* (medián 3 000 Kč) a ve skupině oborů *Vzdělávání a výchova* dokonce jen 1 700 Kč, nejvyšší pak ve skupině oborů *Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství*, kde se jedná o více než 6 500 Kč. Tyto hodnoty se ale týkají vždy jen zhruba jedné třetiny respondentů v dané skupině (tj. podíl respondentů, který je v dané skupině oborů pobírá).

Ukázali jsme, že rozdíly v celkových stipendiích jsou minimální a liší se pouze ve struktuře, je proto vhodné se dále zaměřit na příjmy, které mají doktorandi mimo stipendia, ale které souvisí s jejich disertačním výzkumem. Typicky jde o situace, kdy je doktorand zaměstnán v rámci projektu na smlouvu (úvazek či DPP/DPČ) a je vyplácen nikoliv formou stipendia, ale formou mzdy. Taková nestipendijní podpora studia může být (a v praxi je) dalším nástrojem, jak zlepšit podmínky doktorského studia.

Pro následující analýzu byla vytvořena nová proměnná, v níž jsou sečteny všechny příjmy související s disertačním výzkumem. Konkrétně jde o součet základního stipendia, stipendia souvisejícího s disertačním výzkumem a konečně také příjmu ze zaměstnání, které souvisí s disertačním výzkumem.

Medián tohoto příjmu je 15 000 Kč (N=2652, vyšší než 0). Z výsledků je patrné, že teprve v tomto případě vznikají mezi obory výrazné rozdíly (viz tabulka 5). Nejnižší mediánový příjem tohoto typu se objevuje ve skupině oborů *Obchod, administrativa a právo* (11 300 Kč) a nejvyšší v oborech *Přírodní vědy, matematika a statistika* (21 000 Kč). Ještě lépe vypovídá o rozložení příjmů také tabulka 6, kde jsou zobrazeny hodnoty rozdělené na tři hraniční body (25 %, 50 % a 75 %), tj. rozdělení do *de facto* 4 stejně velkých skupin doktorandů. Také z této perspektivy se však neobjevují výrazné genderové rozdíly.

V další části tohoto textu (konkrétně v částech **Příjmy související s disertačním výzkumem, využívání času a rozdíly mezi obory** a **Příjmy související s disertačním výzkumem a aktivity během studia**) se ještě blíže vrátíme k těmto rozdílům, a to v souvislosti s (deklarovanou) časovou zátěží

věnovanou vybraným studijním i mimo studijním aktivitám a také s konkrétními aktivitami ve studiu.

Tabulka 5: Porovnání celkové stipendia a všech příjmů souvisejících s disertačním výzkumem, hodnoty mediánu*

	stipendium související s dis. výzkumem	součet všech stipendií	součet všech příjmů souvisejících s dis. výzkumem
Obchod, administrativa a právo	4 576	11 588	11 356
Umění a humanitní vědy	4 000	12 500	12 000
Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy	4 000	12 456	12 000
Služby	3 000	12 000	12 251
Vzdělávání a výchova	1 658	12 000	12 458
Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství	6 461	12 285	15 000
Zdravotní a soc. péče, péče o příznivé živ. podmínky	4 000	12 000	15 000
Technika, výroba a stavebnictví	5 000	12 000	17 000
ICT	5 000	13 000	19 830
Přírodní vědy, matematika a statistika	5 000	13 097	21 000
CELÝ SOUBOR	4 962	12 500	15 000
ženy	4 500	12 500	15 000
muži	5 000	12 500	15 000

*V pořadí podle součtu všech příjmů souvisejících s disertačním výzkumem

Tabulka 6: Příjmy související s disertačním výzkumem, rozdělení po kvartilech, studijní obory

	25 %	medián	75 %
Obchod, administrativa a právo	8 363	11 356	16 000
Umění a humanitní vědy	11 250	12 000	15 000
Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy	10 500	12 000	15 500
Služby	11 533	12 251	16 785
Vzdělávání a výchova	11 000	12 458	15 000
Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství	11 000	15 000	21 751
Zdravotní a sociální péče, péče o příznivé životní podmínky	11 000	15 000	24 000
Technika, výroba a stavebnictví	11 000	17 000	25 000
ICT	10 243	19 830	29 969
Přírodní vědy, matematika a statistika	14 205	21 000	29 247

N=2652

Nakonec chceme zmínit ještě představu doktorandů o „optimální výši stipendia“.⁹ Její mediánová hodnota je z pohledu respondentů (zachycená ještě v období, které předcházelo letošní bezprecedentní inflační „vlně“) pro všechny sledované skupiny (podle skupin oborů, genderu) shodná, a to 25 000 Kč. Ovšem výška optimálního stipendia jednoznačně stoupá s výší celkových příjmů (Pearson koeficient = 0,425), avšak nemá významný vztah k výši příjmů souvisejících s disertačním výzkumem. Tento výsledek bezesporu souvisí s tím, jak byla formulována otázka na výši „optimálního“ stipendia. Jde totiž o částku, která by umožnila studium bez nutnosti další práce nebo podpory od jiných osob, i proto se ve svých odhadech doktorandi vztahují ke svému současnému příjmovému standardu.

Tabulka č.7 dobře ukazuje velké rozdíly mezi obory. **Nejblíží vztah mezi realitou a představou o optimální výši** stipendia je mezi doktorandy oborové skupiny *Přírodní vědy, matematika a statistika*: Jejich medián optimálního stipendia je 25 000 Kč, aktuální celkové příjmy jsou 29 000 Kč a příjmy spojené s disertačním výzkumem 21 000 Kč. Obecně platí, že doktorandi, kteří patří z hlediska příjmů spojených s disertací do spodního kvartilu (25%) jsou v největším nesouladu mezi reálným stavem a „optimální“ představou. Např. v případě skupiny *Obchod, administrativa a právo* jde o trojnásobný rozdíl (červeně zvýrazněno, tabulka 7), běžný rozdíl je dvojnásobný (např. *Vzdělávání a výchova, Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy ale i ICT*).

Tabulka 7: Komparace optimálního stipendia a příjmů, podle oborů, v Kč

		optimální výše stipendia	celkové příjmy	příjmy s disertací
Vzdělávání a výchova	N	95	117	85
	25	23 847	26 000	11 000
	Medián	25 000	34 261	12 458
	75	30 000	43 511	15 000
Umění a humanitní vědy	N	317	443	336
	25	20 000	21 500	11 250
	Medián	25 000	28 000	12 000
	75	25 666	36 240	15 000
Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy	N	192	242	181
	25	22 000	25 000	10 500
	Medián	25 000	33 501	12 000
	75	30 000	45 000	15 500
Obchod, administrativa a právo	N	201	235	167
	25	25 000	29 762	8 363
	Medián	30 000	40 817	11 356
	75	35 000	57 111	16 000
Přírodní vědy, matematika a statistika	N	507	731	646
	25	20 000	23 000	14 205
	Medián	25 000	29 100	21 000
	75	28 000	36 000	29 247

⁹Otázka zněla: V jaké výši by muselo být doktorské stipendium, abyste se mohli/a plně věnovat studiu, a zároveň jste nebyl/a závislý/á na finanční podpoře od jiných osob a nemusel/a pracovat v jiném zaměstnání?

ICT	N	114	148	128
	25	25 000	27 268	10 243
	Medián	28 000	35 000	19 830
	75	35 000	55 497	29 969
Technika, výroba a stavebnictví	N	570	727	590
	25	22 000	25 000	11 000
	Medián	25 000	33 000	17 000
	75	30 000	44 300	25 000
Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství	N	80	133	126
	25	20 000	18 400	11 000
	Medián	24 887	24 828	15 000
	75	25 000	34 000	21 751
Zdrav. a soc. péče, péče o příznivé živ. podmínky	N	381	457	335
	25	25 000	28 811	11 000
	Medián	25 000	40 000	15 000
	75	30 000	51 769	24 000
Služby	N	88	92	56
	25	20 000	27 791	11 533
	Medián	25 000	37 567	12 251
	75	30 000	42 000	16 785

Stav výzkumu

Finanční podpora doktorandů je obvykle zkoumána jen jako jeden z mnoha faktorů, které ovlivňují spokojenost doktorandů případně mají dopad na míru úspěšnosti jejich studia. Tomuto tématu je ve srovnání s dalšími faktory, jako jsou supervize/vedení studia, institucionální podmínky, životní situace atd. věnována překvapivě spíše dílčí pozornost. Existuje sice poměrně rozsáhlá literatura, která se zabývá různými faktory, částečně zahrnující také finanční podmínky studia, ale jejich výsledky jsou z hlediska zkoumání vlivu finanční podpory na studium ambivalentní. Snad i proto, že organizace či nastavení doktorského studia jsou napříč Evropou stále velmi odlišné. Různé evropské modely doktorského studia představuje např. Bao, Y., Kehm, B. M., & Ma, Y. (2018). Metaanalýzu vycházející z několika set publikací zaměřených na faktory úspěchu a wellbeingu v rámci doktorského studia realizovali Sverdlik, A., Hall, N. C., McAlpine, L., & Hubbard, K. (2018).

O jisté ambivalentnosti poznatků týkajících se vlivu finanční podpory dobře vypovídá citace z textu Castelló et al. (2017), který se odkazuje na další autory: „Konečně, pokud jde o nedostatek zdrojů, zejména času a finančních prostředků (Gardner 2009a, b; Smith et al. 2006; Spaulding a Rockinson-Szapkiw 2012), zjištění se různí. Některé z těchto studií tvrdily, že riziko předčasného ukončení studia je větší, pokud student nemá plat nebo má práci mimo univerzitu. Na druhou stranu Lovitts (2001) dospěl k závěru, že míra předčasného ukončování studia je vyšší u studentů, kteří mají grant na výzkum na plný úvazek, než u studentů, kteří pracují na univerzitě s nižší podporou jako lektori. K podobným závěrům došly i další studie a předpokládá se, že by to mohlo být způsobeno tím, že druhá skupina má silnější vazby na akademický život a kulturu (Gaff 2002a, 2002b).“¹⁰

Jiná studie (Wollast et al. 2018) řadí finanční podporu do čtveřice faktorů, které jsou přímo spojené s mírou neúspěšnosti doktorského studia. Kromě finanční podpory jde dále o rodinný stav, předchozí magisterské studium a obor studia. Kromě toho se ukázalo, že nejvíce odchodů ze studia se objevuje během prvních dvou let studia a jejich důvodem je nedostatečná finanční podpora (stipendia i jiné typy podpory). V tomto případě může být limitem výsledků fakt, že jsou postaveny výhradně na datech belgických univerzit z frankofonní části země.

Existují i pokusy ověřit vztah mezi stipendijní podporou a publikační úspěšností během studia. Podle Belavy et al. (2020) měli australské studenti, kteří obdrželi stipendium na podporu svého studia, výrazně více publikací s vyšším impakt faktorem a jejich práce byly citovanější a současně měli nižší tendence k předčasnému opuštění studia.¹¹ Ovšem i tito autoři zařadili finanční podporu do řady různých vlivů a jejich analýzy opět potvrzují zejména to, že úspěch

¹⁰ Originální text: „Finally, regarding the lack of *resources*, particularly time and funding (Gardner 2009a, b; Smith et al. 2006; Spaulding and Rockinson-Szapkiw 2012), findings are diverse. Some of those studies claimed that the risk of dropping out is greater when a student does not have a salary or has a job outside the university. On the other hand, Lovitts (2001) concluded that dropout rates were higher among students with grants for full-time research than among students who worked in the university with lower funding as assistant lecturers. Other studies reached similar conclusions, and it has been suggested that this could be due to the second group having stronger ties with academic life and culture (Gaff 2002a, 2002b).“

¹¹ Za situace, kdy na australských výzkumně orientovaných univerzitách produkce publikací doktorandů tvoří až třtinu všech výsledků.

ve studiu je ovlivňován kombinací různých faktorů. Kromě finanční podpory (asi nepřekvapivě) je zde doložena významná role supervizora/školitele.

Otázky ve studii

Otázky, které si pokládáme v této tematické studii, vycházejí ze dvou obecných východisek. Prvním z nich je problematická možnost se opřít o vhodnou teorii¹² nebo o robustní empirické výsledky ze zahraniční literatury. Budeme tedy sledovat, co umožní a ukáží data, ze kterých vycházíme. Za druhé, v českých podmínkách k diferenciaci dochází především v příjmech (celkových i těch, které explicitně souvisejí s disertačním výzkumem a jsou kombinací stipendijní a mzdové podpory), takže se budeme nadále zabývat i jimi, protože právě v nich se mohou nacházet vysvětlení současného stavu.

Konkrétní otázky, na které se zaměříme jsou následující:

- 1) Jak vypadá celková příjmová situace doktorandů ve vztahu k hypotetickým překážkám proti úspěšnému dokončení studia a k aktuální motivaci ve studiu, zejména s ohledem na úvahy studium opustit (aktuální „nemotivace“)?
- 2) Jaký je vztah mezi příjmy souvisejícími s disertačním výzkumem a využíváním času pro různé studijní i mimo studijní aktivity?
- 3) Jak se promítají do výše a případně struktury stipendií (zvláštní zřetel na stipendium, které podporuje disertační výzkum) vybrané objektivní faktory (tj. vybrané aktivity ve studiu)?

Spojujícím prvkem všech analýz bude sledování demografických indikací a studijní situace.

Tab. 8: Proměnné pro analýzu příjmů

Proměnná	Co měří	Použitá škála
Celkové příjmy	Finanční podmínky	v Kč
Součet stipendií a příjmů, které souvisí disertačním výzkumem	Finanční podpora studia	v Kč
Spokojenost se školitelem	Subjektivní spokojenost	Likertova škála: 1 spokojenost 5 nespokojenost
Změna školitele	Studijní situace	1 ne 2 ano, jednou 3 ano, vícekrát
Náročnost disertačního výzkumu (0 ne 1 ano)	Hypotetická překážky – indikace možných problematických oblastí ve studiu	0 ne 1 ano
Náročnost napsání disertační práce		
Náročnost požadované publikační činnosti		
Absolvování požadovaných předmětů v rámci doktorského studia.		
Pedagogická činnost v rámci doktorského studia		
Požadovaná zahraniční mobilita		
Spolupráce se školitelem/školitelkou		
Izolace či osamělost během doktorského studia		
Netransparentní nebo měnící se podmínky doktorského studia		
Mimo studijní záležitosti (soukromý život, zdravotní stav, práce)		
Výzkum/věda mě baví.	Aktuální motivace	Likertova škála 1 souhlas 5 nesouhlas

¹² To bylo možné např. v případě analýzy vztahu školitel-doktorand (Hündlová, Šmídová 2022a).

Dosažení doktorátu pro mě osobně hodně znamená.		
Doktorát mi poskytne uznání od ostatních lidí.		
Doktorát je nezbytný pro mou další kariéru.		
Potřebuji si dokázat, že na to mám.		
Měl/a bych špatné svědomí, kdybych studium úspěšně neukončil/a.		
Otevírá to lepší kariérní příležitosti v budoucnu.		
Studium je pro mě hlavním zdrojem příjmů		
Teď vlastně nemám motivaci pokračovat ve studiu.		
Pohlaví	Životní situace	1 žena 2 muž ¹³
Věk		v letech
Rodičovství		1 má dítě, 2 nemá dítě
Zdravotní problém		1 ano (alespoň jeden) 0 ne
Forma studia	Studijní situace	1 prezenční, 2 kombinovaná od začátku, 3 kombinovaná během studia
Publikační činnost (impakt a Scopus)	Aktivity během studia	0 ne 1 ano
Zahraniční mobilita		1 ano 2 ne
Absolvování stáže		1 ano 2 ne
Řešení výzkumného projektu		1 ano 2 ne
Člen výzkumné skupiny na pracovišti		1 ano 2 ne
Aktivita na pracovišti (porady vedení, podíl na dalším směřování pracoviště)		0 ne 1 ano
Čas věnovaný vybraným aktivitám	Intenzita vybraných aktivit	hodina/pracovní den
Skupiny oborů (dummy)	Studijní situace	11 kategorií podle ISCED (1 skupina oborů 0 ostatní obory)

Celkové příjmy a hypotetická překážky v úspěšném dokončení studia

Následující analýza se netýká přímo stipendií (z důvodů, které jsme popsali v kapitole Nivelizovaná stipendia, diferencované příjmy), ale je zaměřena na celkové příjmy doktorandů. Provedená regresní analýza může pomoci identifikovat skupiny/typy doktorandů, které jsou či mohou být hypoteticky ohroženi neúspěšným studiem. Do regresní analýzy vstupují hypotetické překážky, které z perspektivy doktorandů ohrožují úspěšné dokončení studia. Vzhledem k tomu, že analyzujeme finanční podmínky doktorského studia, je nepochybným limitem fakt, že mezi nabídnutými typy překážek nejsou explicitně uvedeny finanční problémy (např. nízká stipendia). Respondenti sice měli možnost tuto eventualitu uvést v otevřené odpovědi v rámci kategorie „jiné“, ale ta do této analýzy nebyla zařazena.¹⁴

Do analýzy vstoupily kromě překážek také demografické proměnné (pohlaví, rodičovství, věk a zdravotní problémy a samostatně také studijní obory, ve formě dummy proměnných), dále studijní situace v podobě ročníku studia, reflexe náročnosti studia a spokojenost se školitelem.

¹³ Do analýzy nebyly zařazeni ti, kteří se nechtěli/nemohli identifikovat jako jedno ze dvou nabízených pohlaví.

¹⁴ Avšak v rámci této kategorie bylo nízké finanční ohodnocení, případně nutnost pracovat v důsledku nízkého stipendia, nejčastěji aktivně uvedenou překážkou.

Ve všech případech jde o faktory, které se opakovaně ukazují jako významné vzhledem k doktorskému studiu.

Provedená lineární regresní analýza měla parametry, které opravňují další práci s ní. To platí i přes to, že ve všech čtyřech modelech se R^2 pohybovalo na nízkých úrovních. V modelu 1 ($R^2=8\%$) vstoupily do analýzy demografické proměnné, které všechny silně přispívají k celkovým příjmům. Tj. ženy, s dětmi a se zdravotním problémem mají nižší celkové příjmy. Nižší příjmy jsou spojeny rovněž s nižším věkem.

Tabulka 9: Regresní analýza - celkové příjmy a překážky ve studiu

		Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Závislá proměnná	Celkové příjmy				
Demografická situace	Pohlaví (1 žena 2 muž)	0,16***	0,15***	0,16***	0,15***
	Dítě (1 ano 2 ne)	-0,14***	-0,15***	-0,15***	-0,12***
	Věk	0,09***	0,08***	0,08***	0,08***
	Doktorandi se zdravotním problémem (1 nemá problém 2 má problém)	-0,08***	-0,09***	-0,08***	-0,07***
Studijní situace	Ročník studia		0,04*	0,04	0,04
	Náročnost studijního programu (1 snadný až 5 náročný)		0,04*	0,04*	0,04
	Spokojenost se školitelem (1 velmi spokojený až 5 zcela nespokojený)		0,01	-0,01	-0,03
Hypotetické překážky	Náročnost disertačního výzkumu – ano			0,01	0,01
	Náročnost napsání disertační práce - ano			0,03	0,04*
	Náročnost požadované publikační činnosti - ano			0,01	-0,03
	Absolvování požadovaných předmětů v rámci doktorského studia - ano			-0,03**	-0,02
	Pedagogická činnost v rámci doktorského studia - ano			-0,05**	-0,05*
	Požadovaná zahraniční mobilita - ano			0,05**	0,06**
	Spolupráce se školitelem/školitelkou - ano			0,05*	0,06*
	Izolace či osamělost během doktorského studia - ano			-0,05**	-0,04*
	Netransparentní nebo měnící se podmínky doktorského studia - ano			0,02	0,01
	Mimo studijní záležitosti (soukromý život, zdravotní stav, práce) - ano			-0,02	-0,01
Obory	Vzdělávání a výchova				0,00
	Humanitní vědy a umění				-0,10***
	Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy				-0,02
	Obchod, administrativa a právo				0,08***
	Přírodní vědy, matematika a statistika				-0,04
	ICT				0,09***
	Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství				-0,05*
	Zdrav. a soc. péče, péče o příznivé životní podmínky				0,15***
	Služby				-0,03
	Technika, výroba a stavebnictví				excluded
	R	0,285	0,290	0,309	0,388
	R^2	0,081	0,084	0,096	0,150

Studijní situace vyjádřená třemi různými ukazateli v modelu 2 ($R^2= 8 \%$) přispívá k demografickým proměnným, spíše dílčím způsobem. Spokojenost se školitelem nijak k výši příjmů nepřispívá. Teprve do modelu 3 jsou zařazeny hypotetické překážky ($R^2= 10 \%$). Nejde opět o nejsilnější vztahy, ale některé překážky s celkovými příjmy souvisí. Označení překážek *Absolvování požadovaných předmětů v rámci doktorského studia*, *Pedagogická činnost v rámci doktorského studia* a *Izolace či osamělost během doktorského studia*, je spojeno s nižšími příjmy. Naopak překážky *Požadovaná zahraniční mobilita* a *Spolupráce se školitelem/školitelkou* s vyššími příjmy. Jsou nadále zachovány významné příspěvky demografických proměnných, které byly popsány pro model 1.

Konečně v posledním modelu 4 ($R^2=16 \%$) jsou do regrese přidány dummy proměnné studijních oborů. A právě zde se odráží již výše zmiňovaná diferenciací příjmů podle oborů: Nejsilněji k výši celkových příjmů přispívá studium ve skupině oborů *Zdravotní a sociální péče, péče o příznivé životní podmínky*, opačný je vztah skupiny oborů *Humanitní vědy a umění*, kde jeho studium vede k nižším příjmům. I zde stále platí konstatování o demografických souvislostech těchto trendů a rovněž preference hypotetických překážek. V prvním případě to lze interpretovat tak, že muži, bez dětí a bez zdravotního problému, studující ve skupině *Zdravotní a sociální péče, péče o příznivé životní podmínky*, kteří zároveň označují častěji za překážky ve studiu absolvování zahraniční mobility a spolupráci se školitelem, mají signifikantně vyšší příjmy. Jejich vyšší preference překážky zahraniční mobilita lze vysvětlit např. jejich vyšším mimoakademickým pracovním vytížením. V případě studujících *Humanitní vědy a umění* jde častěji o ženy, s dětmi, se zdravotním problémem, které označují za překážky pedagogickou činnost a izolaci ve studiu a mají nižší celkové příjmy.

Celkové příjmy a aktuální motivace

Opět byly analyzovány celkové příjmy, tentokrát v souvislosti s aktuální motivací. Pro měření aktuální motivace byla v dotazníku Doktorandi 2021 použita baterie 9 výroků, které jsou vyjádřením různých typů motivací. Pouze jeden výrok: „*Ted' vlastně nemám motivaci pokračovat ve studiu.*“ indikuje možnost předčasného opuštění studia, která ve vztahu k celkovým příjmům může mít podstatnou vypovídající hodnotu. Druhou sledovanou položkou, ke které se váže předpoklad jejího vlivu, je výrok „*Studium je pro mě hlavním zdrojem příjmů.*“ Cronbachovo alfa je 0,592, skóry jednotlivých položek v baterii výroků jsou mezi 0,496 a 0,686, žádná položka nebyla vyřazena, nicméně hodnoty jsou relativně nízké.

Ani v tomto případě není ukazatel R^2 vysoký, ale jeho změna v modelech je statisticky významná. Pro první model je $R^2= 8 \%$ a jsou zde opět použity demografické proměnné (výsledky jsou logicky obdobné jako v předchozí regresi). Do druhého modelu ($R^2=18 \%$) vstupuje studijní situace, která však do modelu nijak významně nepřispívá, a teprve v modelu 3 ($R^2= 23 \%$) hraje významnější roli, a to právě v souvislosti s aktuální motivací. S celkovou výši příjmů jsou svázány pouze dva typy motivace. Oba výroky, které tyto typy reprezentují tj. „*Doktorát je nezbytný pro mou další kariéru.*“ a „*Studium je pro mě hlavním zdrojem příjmů.*“, jsou s celkovým příjmem spojeni protisměrně: čím větší nesouhlas s výrokem, tím

nižší příjem. Na celkový příjem nemá výrok indikující záměr studium opustit („*Teď vlastně nemám motivaci pokračovat ve studiu.*“) oproti předpokladům žádný vliv. Doplňme, že v tomto modelu, jsou celkové příjmy statisticky nižší pokud došlo ke změně školitele.

Poslední ověřovaný model 4 ($R^2= 24\%$) ukazuje statistické rozdíly u čtyř oborů, pouze studium skupiny oborů *Humanitní vědy a umění* (oproti ostatním) vede k nižším celkovým příjmům. V případě skupin *Obchod, administrativa a právo, ICT* a nejvýrazněji v rámci studia *Zdravotní a sociální péče, péče o příznivé životní podmínky* jde o propojení s významně vyšším celkovým příjmem. V posledním modelu jsou opět významné všechny demografické proměnné, s výjimkou věku a rovněž platí stejné výsledky spojené s aktuální motivací.

Tabulka 10: Regresní analýza – celkové příjmy a aktuální motivace

		Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Závislá proměnná	Celkové příjmy				
Demografická situace	Pohlaví (1 žena 2 muž)	0,16***	0,16***	0,14***	0,15***
	Dítě (1 ano 2 ne)	-0,18***	-0,17***	-0,16***	-0,14***
	Věk	0,08***	0,08***	0,02	0,04
	Zdravotní problém (1 nemá problém 2 má problém)	-0,10***	-0,10***	-0,08***	-0,08***
Studijní situace	Ročník studia		0,04	0,01	0,00
	Změna školitele (1 ne 2 ano, jednou 3 ano, víckrát)		-0,05	-0,05**	-0,04
	Spokojenost se školitelem (1 spokojenost 5 nespokojenost)		0,01	-0,01	-0,02
Aktuální motivace	Výzkum/věda mě baví. (1 souhlasím až 5 nesouhlasím)			0,05*	0,04*
	Dosažení doktorátu pro mě osobně hodně znamená.			-0,02	-0,03
	Doktorát mi poskytne uznání od ostatních lidí.			-0,03	-0,03
	Doktorát je nezbytný pro mou další kariéru.			0,08**	0,09***
	Potřebuji si dokázat, že na to mám.			0,01	0,01
	Měl/a bych špatné svědomí, kdybych studium úspěšně neukončil/a.			0,00	-0,01
	Otevírá to lepší kariérní příležitosti v budoucnu.			-0,03	-0,02
	Studium je pro mě hlavním zdrojem příjmů			0,26***	0,23***
	Teď vlastně nemám motivaci pokračovat ve studiu.			0,00	-0,00
Obory	Vzdělávání a výchova				-0,02
	Humanitní vědy a umění				-0,09***
	Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy				-0,02
	Obchod, administrativa a právo				0,05**
	Přírodní vědy, matematika a statistika				-0,01
	ICT				0,07***
	Technika, výroba a stavebnictví				excluded
	Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství				-0,03
	Zdrav. a soc. péče, péče o příznivé životní podmínky				0,17***
	Služby				-0,02
R		0,288	0,428	0,478	0,490
R ²		0,083	0,183	0,229	0,240

Příjmy související s disertačním výzkumem, využívání času a rozdíly mezi obory

V této analytické části se zaměříme na umělou proměnnou příjmů souvisejících s disertačním výzkumem (o důvodech viz část Nivelizovaná stipendia, diferencované příjmy). Tentokrát jsme do analýzy zařadili proměnné spojené s počtem hodin strávených vybranou aktivitou - studijní i nestudijní. A současně s tím jsme opět testovali vliv studovaného oboru. Informace o množství času, které tráví doktorandi v konkrétních aktivitách, můžou ve vztahu k příjmům podporujícím disertační výzkum naznačit jestli, a jak jsou tyto aktivity navázané na tento typ příjmů. Typicky lze očekávat např. vyšší čas věnovaný placené práci na VŠ u těch, co mají vyšší příjmy spojené s disertačním výzkumem. A naopak, že ti, co mají nižší tento typ příjmu, tráví více času prací v mimoakademické práci.

Tabulka 11: Regresní analýza - příjmy související s disertačním výzkumem a čas věnovaný vybraným aktivitám

		Model 1	Model 2
Závisle proměnná	Součet stipendií a příjmů, které souvisí disertačním výzkumem		
Čas	Placená práce na VŠ	0,19***	0,17***
	Placená práce na výzkumné instituci	0,30***	0,26***
	Placená práce mimo akad. a výzkumný prostor	-0,26***	-0,22***
	Podnikání	-0,09**	-0,05*
	Volný čas	0,07*	0,060*
	Péče o domácnost	-0,08**	-0,07**
	Spánek	0,05	0,07**
Obory	Vzdělávání a výchova		-0,05
	Humanitní vědy a umění		-0,18***
	Společenské vědy, žurnalistika a informační vědy		-0,14***
	Obchod, administrativa a právo		-0,10***
	ICT		0,06*
	Technika, výroba a stavebnictví		-0,12***
	Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství		-0,08**
	Zdravotní a sociální péče, péče o příznivé životní podmínky		-0,06*
	Služby		-0,08**
	Přírodní vědy, matematika, statistika		excluded
R	0,516	0,561	
R2	0,267	0,315	

V prvním modelu ($R^2=27\%$) jsou v závisle proměnné ověřovány právě výše popsané vztahy. Ukazuje se, že výše příjmu spojeného s disertačním výzkumem silně pozitivně koreluje jak s placenou prací na vysoké škole, tak na jiné výzkumné instituci. Zdá se tedy, že tento typ příjmu by měl mít pozitivní vliv mj. na to kolik času věnuje doktorand studiu potažmo disertaci. A ideálně také na to, že takto ohodnocený doktorand má ve výsledku vyšší motivaci ke studiu. Naopak negativně koreluje s prací mimo akademický a výzkumný sektor a s podnikáním a také

s péčí o domácnost. Tj. pokud se někdo věnuje více domácnosti a jiné práci, promítá se to do nižšího příjmu spojeného s disertačním výzkumem. Nejsme si ovšem jistí, zda je to situace vynucená faktem, že doktorand nemá možnost účastnit se např. nějakého projektu. Nebo je to situace způsobená tím, že se musí primárně starat o domácnost (ale i pracovat, v případě, že zaměstnavatel nechce nebo neumí poskytnout prostor pro doktorské studium svého zaměstnance) a v důsledku toho, nemůže dosáhnout na vyšší podporu v oblasti disertačního výzkumu. Lze ale tvrdit, že vyšší časová participace do daných aktivit se promítá do výšky příjmu spojeného s disertačním výzkumem.

To, že v tomto ohledu vlastně neexistuje výrazná diferenciací podle oborů, ukazuje model 2 ($R^2=31\%$). Ve všech případech, kromě skupiny oborů ICT, z výsledků vyplývá, že příjmy spojené s disertačním výzkumem klesají, pokud se doktorand intenzivněji věnuje placené práci mimo akademický prostor, nebo podnikání a péči o domácnost. Nejsilněji se tento trend projevuje v oborech *Humanitní vědy a umění* a *Společenské vědy*.

Příjmy související s disertačním výzkumem a aktivity během studia

Do další regresní analýzy vstoupily vybrané aktivity, do kterých se mohou studující zapojit během doktorského studia. Tyto „objektivní“ indikace reálných činností doktorandů mají za cíl testovat vliv daných aktivit na příjem související s disertačním výzkumem a doplňují tak subjektivní proměnné, které jsme analyzovali výše.

První model ($R^2=1,8\%$) zahrnuje proměnné, které popisují osobní situaci studujících. V tomto případě však přispívá k diferenciaci příjmů pouze věk, zatímco pohlaví, rodičovství nebo zdravotní stav se závisle proměnnou nekoreluje. Do druhého modelu ($R^2=3,9\%$) vstoupily navíc dvě proměnné charakterizující studijní situaci. Tyto proměnné do modelu přispívají spíše dílčím způsobem s tím, že celková výše příjmu souvisejícího s disertačním výzkumem je mírně posílena v případě studujících ve vyšším ročníku a v prezenční formě studia. Do modelu 3 byly zařazeny proměnné, které vyjadřují aktivitu studujících na pracoviště/během studia. Opět se nejedená o nejsilnější vztah, procento sdíleného rozptylu vzrostlo na 10 %. Tři ze šesti aktivit s celkovým příjmy (v souvislosti s disertačním výzkumem) souvisí. *Publikační aktivita, řešení výzkumného projektu a členství ve výzkumné skupině* znamená vyšší příjmy. V posledním modelu 4 ($R^2=14,4\%$) byly uplatněny dummy proměnné studijních oborů, z nichž některé byly agregovány do společných proměnných: *Společenské/humanitní/pedagogické* a *Technické/přírodovědné/ICT*. Výsledek analýzy odráží již zmíněné rozdíly podle oborů. S tím, že k výši příjmů souvisejícího s disertačním výzkumem nejméně přispívá studium v agregované skupině oborů náležící pod *společenské, humanitní a pedagogické obory* a *Obchod, administrativa a právo*.

Tabulka 12: Regresní analýza příjmy související s disertačním výzkumem a studijní aktivity

		Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Závisle proměnná	Součet stipendií a příjmů, které souvisí disertačním výzkumem				
Demografická situace	Pohlaví (1 žena 2 muž)	0,04*	0,04	0,03	0,01
	Rodičovství (1 ano 2 ne)	0,01	0,01	-0,01	-0,01
	Věk (v letech)	-0,12***	-0,15***	-0,12***	-0,09***
	Doktorandi se zdravotním problémem (1 nemá problém 2 má problém)	-0,01	-0,02	-0,01	-0,01
Studijní situace	Ročník studia		0,17***	0,12***	0,11***
	Forma studia (1 prezenční, 2 kombinované od začátku 3 kombinované s přestupem)		-0,06***	-0,07***	-0,09***
Aktivity během studia	Publikační činnost (0 ne 1 ano)			0,04*	0,03
	Zahraniční mobilita (1 ano 2 ne)			-0,04	-0,06*
	Absolvování stáže (1 ano 2 ne)			0,01	0,03
	Řešení výzkumného projektu (1 ano 2 ne)			-0,16***	-0,13***
	Člen výzkumné skupiny na pracovišti (1 ano 2 ne)			-0,15***	-0,10***
	Aktivita na pracovišti (0 ne 1 ano)			-0,03	-0,04
Obory studia	Společenské/humanitní/pedagogické (agreg.)				-,19***
	Zdravotní a sociální péče, péče o příznivé životní podmínky				-,07***
	Obchod, administrativa a právo				-,14***
	Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství				-,04***
	Služby				-,06***
	Technické/přírodovědné/ICT (agreg.)				excluded
	R	0,133	0,198	0,323	0,379
	R2	0,018	0,039	0,104	0,144

Závěry a doporučení

Finanční podmínky doktorského studia jsou jednou z podstatných (a asi nejvíce diskutovaných) oblastí reformy doktorského studia, která by měla přispět k vyšší kvalitě a efektivitě studia. I tato analýza ukazuje, že finanční podpora je z hlediska úspěšnosti ve studiu jedním z mnoha faktorů. Jak se ukázalo, tematická zpráva nemohla být zaměřena na samotnou výši stipendia, protože **celková stipendia¹⁵ se liší jen málo** (medián 12 500 Kč), **i když vnitřně jejich struktura může být diferencována**, což konkrétně platí pro **stipendia souvisejícího s disertačním výzkumem**.

Výraznějším dělítkem je v tomto smyslu až pohled na **příjmy, v nichž se odráží stipendia, ale také zaměstnání související s disertačním výzkumem** (medián tohoto typu příjmu je 15 000 Kč). Právě celková míra podpory zacílené na předmět studia (tj. disertační výzkum) může mít zásadní vliv na úspěch ve studiu. Právě v této perspektivě se objevují viditelné (a významné) rozdíly mezi obory: Mediánová hodnota takového příjmu u doktorandů oborů *Obchod, administrativa a právo* je 11 300 Kč (a také ostatní „měkké“ skupiny oborů v mediánu nedosahují více než 12 500 Kč!), zatímco *Přírodní vědy, matematika a statistika* mají mediánový příjem související s disertačním výzkumem 21 000 Kč. Na jednu stranu tato situace ukazuje na např. reálně odlišné možnosti oborů (nebo pracovišť, kde doktorandi působí) pro zapojení doktorandů do výzkumné činnosti (zejména projektové příležitosti) a na straně druhé se v tom odráží rovněž odlišné oborové zvyklosti a potřeby (např. intenzita výzkumu přímo na pracovišti).

Je také zjevné, že významný vliv mají na tento typ příjmů - a to jak v celku všech doktorandů tak v rámci daných oborů - **demografické faktory** (pohlaví, rodičovství, a v některých případech také zdravotní fyzický nebo psychický problém).

Je rovněž poměrně jednoznačné, že reálná aktivita během studia a také čas, věnovaný těmto aktivitám jsou s výškou tohoto typu pozitivně propojeny. Jde především o aktivity, jako jsou zkušenost s řešením výzkumného projektu a členství ve výzkumné skupině na pracovišti, kde doktorand studuje. U publikační činnosti (typ: impaktovaný článek nebo WoS a Scopus) je určité pozitivní propojení rovněž zjevné, byť ne příliš průkazné.

Kromě příjmů souvisejících s disertačním výzkumem doktorandi mají diferencované také **celkové příjmy (a náklady)**. Do nich se promítá zejména další práce, zpravidla mimo akademická, případně i vlastní podnikání nebo podpora od partnera. Jednoznačně nejvyšších hodnot celkových příjmů dosahují u doktorandů ve skupině oborů *Obchod, administrativa a právo* (téměř 40 000 Kč), kteří jsou současně nejméně „závislí“ na stipendiích (podíl stipendií je na celkových příjmech nejnižší. Souběžně s doktorským studiem se často věnují další práci.

Naopak relativně nižší celkové příjmy mají doktorandi ve skupinách oborů *Umění a humanitní vědy, Přírodní vědy, matematika a statistika a Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství* (nedosahují zdaleka 30 000 Kč) a zároveň pro ně platí, že stipendia tvoří nejvyšší podíl na jejich

¹⁵ Jako součtu doktorského základního stipendia, stipendia souvisejícího s disertačním výzkumem, stipendia nesouvisejícího s disertačním výzkumem a jiných (sociálních, ubytovacích) stipendií,

celkových příjmech (téměř 50 %). Zejména v případě skupiny *Přírodní vědy, matematika a statistika*, je ale tento fakt kompenzován nejvyššími příjmy souvisejícími s disertačním výzkumem.

Napříč obory i v tomto případě platí, že ve velmi odlišných příjmových situacích jsou ženy (nižší příjmy) a muži, a podstatným ukazatelem je opět rodičovství.

Pokud bychom měli definovat nějakou (velkou) skupinu, která je z hlediska finanční podpory v nejméně „jisté“ studijní situaci, pak jde o ženy, které mají dítě či děti a studují některý z měkkých oborů (společenské, humanitní, případně umělecké). Pro ně je častější hypotetickou překážkou pedagogická činnost a také izolace ve studiu.

Z hlediska rozhodování o proměně podpory financování doktorského studia na systémové úrovni (samozřejmě v kontextu rozpočtových možností určených na tuto podporu) může být podstatné také to, do jaké míry se mívají nebo naopak potkávají dnešní realita doktorandů a jejich očekávání.

Představy doktorandů o „**optimální výši stipendia**“ (medián 25 000 Kč) jsou úzce spojeny s jejich celkovými příjmy: čím vyšší jsou jejich celkové příjmy (vlastně životní standard), tím vyšší je představa o optimální výši stipendia. **Nejbližší vztah mezi realitou a představou o optimální výši stipendia** mají doktorandi oborové skupiny *Přírodní vědy, matematika a statistika*, jejichž medián optimálního stipendia činí 25 000 Kč, aktuální celkové příjmy jsou 29 000 Kč a příjmy spojené s disertačním výzkumem 21 000 Kč. Naopak největší nesoulad je mezi sledovanými ukazateli u doktorandů oborové skupiny *Obchod, administrativa a právo* (30 000 Kč jako optimální stipendium vs. skutečné stipendium 11 356 Kč). Představy o optimální výši stipendia, které by sloužilo jako plnohodnotná odměna, která by umožnila plně se soustředit na studium, jsou vlastně relativně „skromné“, či lépe řečeno, realistické. Ukazují totiž že doktorandi by se kvůli studiu do jisté míry ze svých životních standardů ustoupili. Připomínáme však, že optimální výše stipendia byla doktorandy formulována ještě v době ekonomické stability (konec roku 2021).

Pokud víme, panuje (snad) shoda na nastavení budoucích stipendií. V tomto ohledu ještě jednou zdůrazňujeme pohled na optimální výši stipendia a její vztah k obvyklým příjmům (celkovým i těm, co podporují disertační výzkum). Z hlediska dat je ale největším „problémem“ odlišná normalita/praxe v konkrétních oborech studia, která vede k různému ohodnocení doktoranda v rámci příjmů, které podporují jeho disertační výzkum. Liší se tedy zejména podle (ne)dostatku příležitostí účastnit se projektů (ideálně svázaných s disertací), či v nezbytných minimech času, které je potřeba věnovat studiu, aby mohlo úspěšně probíhat. A tyto oborové odlišnosti se prohlubují zejména u některých skupin doktorandů (ženy s dětmi, v měkkých oborech studia).

Použitá literatura

Bao, Y., Kehm, B. M., & Ma, Y. (2018). From product to process. The reform of doctoral education in Europe and China. *Studies in Higher Education*, 43(3), 524-541.

Belavy, D. L., Owen, P. J., & Livingston, P. M. (2020). Do successful PhD outcomes reflect the research environment rather than academic ability?. *PloS one*, 15(8), e0236327.

Castelló, M., Pardo, M., Sala-Bubaré, A. *et al.* Why do students consider dropping out of doctoral degrees? Institutional and personal factors. *High Educ* 74, 1053–1068 (2017).

Hündlová, L. Šmídová, M. (2022a). *Vztah mezi doktorandem a školitelem – perspektiva doktorandů*. Praha: CSVŠ.

Hündlová, L. Šmídová, M. (2022b). *Doktorandi 2021 – Souhrnná zpráva*. Praha: CSVŠ.

MŠMT (2021). *Strategický záměr pro oblast vysokých škol 2021+*.

Sverdlik, A., Hall, N. C., McAlpine, L., & Hubbard, K. (2018). The PhD experience: A review of the factors influencing doctoral students' completion, achievement, and well-being. *International Journal of Doctoral Studies*, 13, 361-388.

Wollast, R., Boudrenghien, G., Van der Linden, N., Galand, B., Roland, N., Devos, C., ... & Frenay, M. (2018). Who are the doctoral students who drop out? Factors associated with the rate of doctoral degree completion in universities. *International Journal of Higher Education*, 7(4), 143-156.

Příloha

Limituje Vás ve Vašem současném studiu nějaká překážka, která se týká Vaší fyzické nebo psychické kondice? [Filtr: ne 1=3](#)

Vyberte všechny možnosti, které pro Vás platí.

- 1 Ano, akutní fyzická nemoc nebo úraz s předpokládanou dobou léčení delší než 1 měsíc.
 - 2 Ano, chronická fyzická nemoc nebo hendikep (smyslový, pohybový).
 - 3 Ano, psychické onemocnění.
 - 4 Ano, psychická nepohoda (která není onemocněním, např. silný stres).
 - 5 Ne, nic takového mě nelimituje.
- 99 nechci uvádět